

Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No: 11

İNSAN, KİMLİK, MEKÂN BAĞLAMINDA ZONGULDAK SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ 16-18 EKİM 2014

Editörler

Ahmet EFİLOĞLU

Nurettin HATUNOĞLU

Hasan ÖZER

Tayyar GÜRDAL

Hasan SANKIR

ZONGULDAK 2016

AHMET TALÂT ONAY (1885-1956) VE ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA MAZMUNLAR ADLI ESERİ ÜZERİNE

MUSTAFA GÜNEŞ*

Aziz-i Muhibbim Talât'a:

Eslaf kapıldıkça güzelden güzele
Fer vermiş o neşveyle gazelden gazele
Sönmez seher-i haşre kadar şî'r-i kadîm
Bir meş'aledir devredilir elden ele

Yahya Kemâl Beyatlı, 5 Ağustos 1942.

Cumhuriyet döneminde, yeni bir kültür ve medeniyetin etkisi altına giren Türk milleti, eski dönemlere nisbeten klasik kültür ve edebiyattan uzak kalmasına rağmen, bazı bilim, sanat ve eğitim insanları tarafından eski edebiyat metinlerini anlama yolunda yoğun bir çalışma dönemine girildiği de söylenebilir.

Klasik metinleri anlama konusu ile ilgili araştırma yapan bilim adamları, geçmişten günümüze kadar Türk milletinin fikir, sanat ve kültür hayatını tam olarak ortaya koyabilmek için her dönemde kaleme alınan edebi eserlerin mutlaka etraflıca incelenmesi gerektiği görüşündedir. Bu noktada, devreye metin şerhi konusu girer. Edebî ürünlerin edebî, sosyal, fikrî vb. değerlerinin, istenilen anlamdaki tespitinin ancak metinler şerhi yoluyla gerçekleştirilebileceği bilinir.²

Cumhuriyet dönemi sonrası metin çalışmalarının, metin neşrinden sonraki en önemli safhalarından birinin, divan edebiyatı dönemi geleneğinden gelen metin şerhi aşaması olduğu söylenebilir. Divan Edebiyatı döneminden, bize şerh-i mütûn (metinler şerhi, metinlerin etraflıca açıklanması) olarak geçen metin şerhi, anlaşılmasında zorluk çekilen ve bu nedenle okuyucunun anlayamayacağı tahmin edilen metnin, anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla açıklama yapılması anlamına gelen bir terimdir. Eskilerin şerh-i mütûn kullanımından sonra, Cumhuriyet döneminde metin şerhi, metin izahı ve metin metin tahlili açıklaması gibi farklı kullanımlara rastlanır.³

Klasik edebiyatla ilgili bazı konu ve metinlerin, millî eğitim sistemimizden ayıklanmak istendiği bir dönemde (Cumhuriyet döneminin bazı safhaların), bu metinleri daha iyi anlama yolunda, Türk bilim adamları tarafından yoğun emek harcandığı ve gereksiz bazı müdahalelere rağmen, yine de suyun kendi tabii seyrinde akmaya devam ettiği görülür.

* Doç. Dr. Dumlupınar Üniversitesi, mgunes74@gmail.com

2 Nihat Öztoprak, "Metin Şerhi" *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Eski Türk Edebiyatı Çalıştayı Kitabı*, Hazırlayanlar: Ali Fuat Bilkan-Mustafa Durmuş-Sibel Kocaer, Grafiker Yayıncılık, Ankara 2008, s. 57.

3 Mine Mengi, "Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili", *a.g.e.*, s.79.

Metin şerhi çalışmaları ile edebiyat tarihi çalışmaları birbirine yakın alanlar şeklinde algılsa da bunların farklı disiplinler olduğu söylenebilir. Edebiyat tarihçisi, edebi eserlerin içine, kendi işine yarayacak belgeleri bulmak için girer ve edebiyatın yürüyüşünü, toplumla olan ilgisini, sanatçının hayatı ve sanatın gelişimi gibi konuları takip eder. Metin şârihi ise, edebi eserleri inceleyerek tam anlamıyla onların içine girip anlamaya çalışır ve elde ettiği bulguları diğer bilimlerle paylaşır.⁴

Cumhuriyet döneminde, Klasik Türk edebiyatı metinlerini açıklama çalışmalarına, bir süre Zonguldak Millî Eğitim Müdürlüğü de yapan *Ahmet Talât Onay* gibi araştırmacılar tarafından devam edildiği görülür.

Bu dönem Türk bilim ve eğitim insanları arasında önemli bir yere sahip olan Ahmet Talât Onay'ın⁵ kaleme

4 Ali Nihat Tarlan, *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1981, s. 102.

5 Günümüz metin şerhi çalışmalarında bir el kitabı olma özelliği taşıyan *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* adlı eserin müellifi Ahmet Talât Onay'ın hayat hikâyesi şöyle özetlenebilir: Hafız, şair ve yazarlığının yanı sıra edebiyat öğretmenliği, halk bilimi, siyaset ve gazetecilik gibi çeşitli alanlarda da bilgi sahibi çok yönlü bir kişi olan Ahmet Talât Onay 1885 yılında Çankırı Perdedar Mahallesi'nde doğdu. Babası Hacı Saraçlardan Hafız Numan Efendi, Annesi de Afife Hanımdır. Çankırlı Mecbur, âlim ve musiki bilgini Hafız Numan Efendi'nin ölümü üzerine mezar taşı kitabesinde yer alan mısraları söyler:

Neşr-i irfân eyledi on beş senedir

Doğrusu hayli şeref aldı Muallim Nûman

Vatan evlâdını tâlim ve ihyâ eyledi

Bahr-i gufrân-ı Hakk'a daldı Muallim Nûman

İlk öğrenimini babası Hafız Numan Efendi'den alan Ahmet Talât Onay, üç yılda Kur'an'ı ezberledikten sonra halka ziyafet verildiğini şu mısralarda dile getirir:

Üç yılda Kur'an'ı eyledim ezber

Hıfzımı dinletmek oldu müyesser

Ziyâfetler çekip halka serâser

Soyuma bâis-i iftihâr oldum

Orta öğrenimini Çankırı, Kastamonu ve Ankara'da tamamladı (1907). Darülfünun edebiyat şubesinden 1910 yılında mezun oldu. Bu dönemde Türklük ve Türkçülük kavramlarıyla tanıştı. Sırasıyla Ankara Darülmualiminin Rüşdiyesi, Kastamonu Sultanisinde edebiyat ve tarih; İzmir Sultanisinde edebiyat öğretmeni olarak görev yaptı. Milli mücadele yıllarında çeşitli gazetelerde yazdığı makalelerle milli duyguların canlanması için çalıştı. İzmir'in işgaline karşı gösterdiği tepki sebebiyle tutuklandı. Kastamonu'da bulunduğu yıllarda da çeşitli gazete ve dergilerde millî mücadeleyi destekleyen yazılar yazdı. Kastamonu Valisi Cemal Bey'in yardımı ile Zonguldak Millî Eğitim Müdürlüğü'ne atandı (9 Temmuz 1920). 30 Haziran 1921 (yaklaşık bir yıl sonra)de Zonguldak Millî Eğitim Müdürlüğü'nün Bolu'ya bağlanması sebebiyle Bolu Millî Eğitim Müdürlüğü oldu (1 Temmuz 1921). Bolu Millî Eğitim Müdürlüğü'nden sonra Ankara Millî Eğitim Müdürlüğü'ne tayin edilir (13 Ekim 1922). Kendi isteği ile 26 Mart 1923'te Bolu Millî Eğitim Müdürlüğü'ne geri döner. Millî eğitimdeki başarılı çalışmalarının ardından Çankırı ve Giresun milletvekili olarak da TBMM'de görev yaptı. 1956 yılında vefat eden yazar, Ahmet Talât Onay'ın, pek çok makalesi, divan edebiyatı çalışmalarında önemli bir yere sahip olan *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*'ndan başka Türk halk edebiyatı alanı ağırlıkta olmak üzere telif edilmiş çok sayıda eseri bulunmaktadır: *Bolu Vilayeti Salnâmesi*, *Âşık Dertli-Hayatı-Divanı*, *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, *Çankırı Şairleri*, *C. I-II*, *Türk Şiirlerinin Vezni*, *Âşık Tokatlı Nuri*, *Dâstân-ı Ahmed Harâmî*, *Sarı Çiğdemler*, *Millî Mücadele Yazıları*, *Bir Bilgicinin Tenkidini Tenkit*, *Kızılbaş Şiirinde Sual ve Cevap*, *Füzûlî ve Nedim Hakkında Tedkik-i Edebî*, *Süheyl ü Nevbahar*, *Dil Kavgamız*, *Âşık Cöngü*, *Sarı Çiğdemler (Bütün Şiirleri)*

Talât Onay'ın bazı eserleri, başta *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* olmak üzere Cemal Kurnaz ve Şefika Kurnaz tarafından yeniden yayımlanmıştır. Ahmet Talât Onay'ın Prof. Dr. Cemal Kurnaz tarafından yayıma hazırlanan *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* adlı eser, metin şerhi çalışmalarında bir el kitabı özelliği taşır. Bu konuda

aldığı *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü (Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı)* adlı eserin, günümüz metin şerhi (açıklamaları) çalışmalarında bir el kitabı olma özelliği taşıdığı söylenebilir. Ahmet Talât Onay'ın, bu önemli eserinde, seçtiği maddeleri örnek beyitlerle açıklamaya çalıştığı görülür. Metin açıklamaları konusunda temel kaynaklar arasında yer alan bu kitabın en önemli bir özelliği, başta en önemli sözlükler olmak üzere, çok sayıda kaynaktan yararlanılmış olmasıdır.

Ahmet Talât Onay'ın uzun bir süre (on yıl) çalışarak hazırladığı bu kitabında 1000'den fazla madde yer alır. Yazarın, açıklamaları sırasında verdiği örnek beyitlerle eserini zengin bir antoloji hâline getirdiği söylenebilir.

Ahmet Talât Onay'ın bu önemli eserinde, başta, Lehçe-i Osmânî, Salâhî Lûgati, Lûgat-i Ebuuziyya, Lehçetü'l-Lûgat, Ferheng-i Şu'ûrî, Kâmûs-ı Osmânî, Tuhfe-i Vehbî (ve şerhi), Nuhbe-i Vehbî, Divânü Lügâti't-Türk, Ahterî-i Kebîr, Burhân-ı Katı Tercümesi ve Kâmusu'l-Alâm gibi lûgatler başta olmak üzere şerh, divan, mesnevi, tezkire, menkıbe, tarih ve seyahatnâme gibi çeşitli türdeki temel kaynaklardan yararlandığı görülür.⁶

Eserde, toplam *bin yüz on beş* madde başı olup bunların harflere göre dağılımı şöyledir:

A 106, B 52, C 27, Ç 27, D 56, E 45, F 19, G 40, H 70, I-İ, 24, K 107, L 11, M 70, N 47, O-Ö 7, P 31, R 37, S 73, Ş 48, T 48, U-Ü 11, V 9, Y 30, Z 20.

Eski Türk edebiyatının dünyasına girerek metinleri daha iyi anlamak isteyenler için temel bir kaynaklardan biri olan bu eser, Ali Birinci, Yıldız Işık, Kâzım Yaşar Koprıman, Ebulkasım İctihadî'nin de değerli katkıları ile Cemâl Kurnaz tarafından hazırlanarak Türkiye Diyanet Vakfı (Ankara 1993) ve H Yayınları (İstanbul 2009) tarafından yayımlanmıştır.

Eserin, kendisinden sonra yapılmış ve yapılacak çalışmalar için de örnek bir çalışma olduğu söylenebilir.⁷

SONUÇ

Klasik Türk edebiyatına ait bazı metin ve bilgilerin Türk milli eğitiminden tasfiye edilmek istendiği bir dönemde, Ahmet Talât Onay gibi bilim ve eğitim insanları tarafından, çeşitli alanlarda olduğu gibi, edebi açıdan da kendi öz değerlerini daha iyi anlama ve anlatma yolunda yoğun emek sarf edildiği görülür. Bu dönemde Ahmet Talât Onay gibi bazı eğitimci ve aydınların, aruz ve hece vezinlerini kullanarak divan, halk ve yeni edebiyat tarzında şiirler yazması da dikkat çekicidir.

Edebiyat ve tarih öğretmenliklerinin yanında Zonguldak, Bolu ve Ankara Milli Eğitim Müdürlüğü görevlerinde de bulunan Ahmet Talât Onay'ın *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı adlı eseri*, klasik Türk edebiyatı metinlerini, okuma, anlama ve yorumlama konularında araştırma yapan ve bilgi sahibi olmak isteyen kimseler için önemli bir kaynak olarak değerlendirilir.

XX. yüzyıl Türk edebiyatının en önde gelen isimlerinden olan Yahya Kemâl Beyatlı, Velet Çelebi İzbudak ve Tahir Olgun'un, söz konusu eser ve yazarı için takdir içerikli şiir ve yazıları, ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur.

daha geniş bilgi için bak. Ahmet Talât Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara. 1993, s. XVII-LV.

6 Ahmet Talât Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları Ankara, 1993, s. XV.

7 Onay, *a.g.e.*, s. XVI.

AHMET TALÂT ONAY (1885-1956) VE ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA MAZMUNLAR ADLI ESERİ ÜZERİNE

Gazetecilik, yazarlık, şairlik, eğitimcilik, edebiyat araştırmacılığı ve siyaset gibi pek çok alanda söz sahibi renkli bir kişiiliğe sahip olan Ahmet Talât Onay'ın uzun yıllar harcıyarak ortaya çıkardığı söz konusu bu değerli eserinin yeni harflerle günümüz okuyucu ve araştırmacılarının hizmetine sunulmuş olmasını da büyük bir kazanç olarak kabul etmekteyiz. Bunun için saygıdeğer hocamız Sayın Prof. Dr. Cemal Kurnaz'a çok teşekkür etmek ve onun için sağlıklı uzun ömürler dilemek bir kadir kıymet bilirlilik olacaktır.

KAYNAKÇA

MENGİ, Mine, "Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili", *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Eski Türk Edebiyatı Çalıştayı Kitabı*, Hazırlayanlar: Ali Fuat Bilkan-Mustafa Durmuş-Sibel Kocaer, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2008.

ONAY, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Hazırlayan: Cemal Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları Ankara, 1993.

-----, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Hazırlayan: Cemal Kurnaz, H Yayınları, İstanbul, 2009.

ÖZTOPRAK, Nihat, "Metin Şerhi" *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Eski Türk Edebiyatı Çalıştayı Kitabı*, Hazırlayanlar: Ali Fuat Bilkan-Mustafa Durmuş-Sibel Kocaer, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2008.

TARLAN, Ali Nihat, *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1981.

<http://www.yasamoykusu.com/biyografi-72-12.07.2013>.